

KOPONYALÉKELÉS: EGY ÉSZVESZEJTŐ ORSZÁG (Emigránsok II)

Koponyalékelésen ugyanazt az agyelszívásnak nevezett fogalmat értjük csak az agyakat elvesztő ország szempontjából. Az agyelszívás az agyakkal gazdagodó ország aktív tevékenységét jelenti, míg a koponyalékelés esetében az a fejek elüldözéséről van szó, amely nem bánja a fejek tartalmának az elvesztését. Az agymennyiség a világmindenségben – konstans, de nem mindegy, hol fejt ki áldásos hatását. Például, egy footballmeccsnek sem csak veszteseik vannak, hanem győztesei is. Magyarország elvesztette az 1954-es foci vb döntőjét, (régi szép veszteség, mit adnánk ma érte!), és Pesten óriási tüntetés volt, mert abban az időben tiltakozni csak a focivereségek miatt lehetett. Szidni is csak a Patyolatot (ruhatisztító) lehetett, meg a HKI-t (Házkezelési Igazgatóság), később a panelházakat, (teljesen igazságtalanul), meg a tervezett dunai erőművet („Dunagét”, szintén alaptalanul) amit csak azért szapultak, mert mást nem lehetett.

Ezt az 54-es meccset viszont valaki megnyerte, mégpedig a németek. Sok film beszél arról, hogy a német lakosság úgy érezte, hogy a gyalázatos náci rendszer után visszatérhettek az európai népek közösségébe, ahol azóta is magas trónon (lovon) ülnek.

Magyarország elherdált egy csomó értelmes embert. Erről fog szólni ez a gondolatsor. Ezt a tonnányi agyvelőt valahol felhasználták. Nézzük meg, hány Nobel- díjat jutattak az USA tudósainak 1933 után, amikor az európai, főleg német intelligencia krémje megkente az amerikai hot dog marhahúshoz szokott zsemlejét. Például a legjobb emigráns német építészek foglalták el az egyetemi professzori stallumokat, ők kapták a legzsírosabb megbízásokat, ők tervezték a leghíresebb felhőkarcolókat. Utálták is őket a helyi, szintén nagyon tehetséges, befutott építészek.

Dolgozatunkban azokkal a velővel csordultig telt koponyákkal foglalkozunk, akik politikai okokból emigráltak, és hosszú távra, akár örökre, elhagyták akáclombos, tejjel-mézzel folyó hazájukat. Elkezdhetnénk elmefuttatásunkat azzal, hogy tárgyunkat meghatározzuk, hogy a címben jelölt fogalmakon mindenki ugyanazt értse. Itt csak annyit kívánunk leszögezni: politikai emigránsnak nem csak azokat tekintjük, akik a fenyegető börtön – vagy az igazságszolgáltatás még végletesebb eszköze – elől menekültek, hanem azokat is, akik később a politikai rendszer üldözöttjei voltak, akár faji, akár társadalmi osztályhelyzetük okán. Tárgyunkat, a politikát azért nem is akarjuk meghatározni, mert vélhetőleg úgy járnánk, mint az egyszerű, literátus kedvű afrikai püspök, aki mellékállásban

egyházatyja is volt. Szent Ágoston így írt: tudom, mi az idő, de ha meg kellene határoznom, zavarba kerülnék.

Az egyszerűség kedvéért maradjunk a tárgyban szereplő idegen szavak etimológiájánál. A „politika” szó a görög „polisz” (város) szó leszármazottja. Sok nyelvben megjelenik rendőr értelemben: a franciában a város ügynöke, az angolban a város embere, a cári időkben a város tükörszava szerepel. Város – gorod – a rendőr: gorodovoj. Az emigráns a latin „költözik, helyet változtat” szóból ered. Sokan, én is, a „migrén” szót is ide soroltam, mert a fejfájás innen-oda vándorol. Migrénjük az úri dámáknak volt, akik erre hivatkozva utasították el férjük éjszakai közeledését. A „migrain”, franciásan írva, a koponya egyik felének görög szavából ered, mert a fej egyik fele fáj és a migrációhoz csak annyi köze van, hogy az emigránsoknak gyakran fáj a feje az idegen országbeli lét bizonytalanságai miatt.

Politikai emigrációra gyakran került sor az isten kalapját díszítő bokrétaországunkban, ahol a politikai változások sűrűn követték egymást. Ezt a helyzetet karikírozza Jókai egyik humoreszkjében, ahol a budai polgárt ötször csukják le, mert pont rossz időben fejt ki politikai véleményét, pont rosszkor élteti a császárt illetve a forradalmat. Budán 1848 március 15. előtt, ugyanazon év március 15. után, majd 1848 decemberében, Widisgraetz bevonulása után, 1849 nyarán a honvédhadsereg által visszafoglalt várban, 1849 szeptemberében Haynau győzelmét követően.

A politikai emigránsok közül csak azokkal foglalkozunk, akiknek távozása nagy szellemi ürt hagyott maga után. Magát a politikai emigrációt öt időpont körül csoportosíthatjuk

1. 1711. A Rákóczi- szabadságharcot lezáró szatmári béke. A Habsburg- birodalom nagy, vesztésre álló háborúban állt, a Spanyol Örökösödési Háborúban, és ezért lightos békét kötött a békétlenekkel. Teljes amnesztiát ígért, mindenki megtarthatta birtokát, a várak kivételével, ha hűségesküt tesz az uralkodónak és ezzel elismeri a trónfosztás annullálását.

2. 1849. Világos. Ez jóval kevésbé volt light-os, de az áldozatok száma így sem mérhető a XX. század mércéjével. Például nem voltak koncepciós perek.

3. 1918-19. A bukott forradalmak, elsősorban a Tanácsköztársaság már a XX. század színvonalán mozogtak és a megtorlás is ennek megfelelő volt.

4. 1945. A háborús bűnösökön kívül egész társadalmi osztályokat érintett az emigráció, jobbadán értelemszerűen a Horthy rendszer prominenseit, és a még annál is jobbra állókat.

5. 1956. A tömeges exodus – 200.000 ember – között szép számmal voltak értelmiségi emigránsok, de a zömét azok tették ki, akik tudták, hogy másutt jobban élnek az emberek. Érdekes, hogy ez a tömeg annak ellenére lódult meg, hogy itthon napról-napra javult az életszínvonal. Számukat egy fővel én is szaporítottam. Távozásom fő oka az volt, hogy úgy éreztem, mi, kommunisták idehaza senkinek sem kellünk. Azon kívül, akkor úgy tűnt, soha

nem láthatom Párizst, álmaim városát. Ezt annak idején disszidálásnak nevezték. A tömeg fele, velem együtt, nemsokára hazajött.

6. A rendszerváltás utáni, a századforduló körüli „kitántorgást” megközelítő mértékű emigrációnak alig-alig van politikai indíttatása, ezért ezzel nem foglalkozom.

-----

1. Mint tudjuk a szatmári, tulajdonképpen kiegyezésnek nevezhető béke után Rákóczi, mint amolyan nyakas, ám katolikus kuruc, nem tette le a hűségesküt, hanem veszni hagyta mérhetetlen birtokát, hogy élete végéig a különböző uralkodók kegydíjából tengesse a saját, udvartartása és diplomatái életét. Ehhez annyit, hogy a kuruc szó keletkezésének alapja ismeretlen, és az elterjedt magyarázat, amely szerint a Dózsa-csapat zubbonyára felvarrott kereszt (latinul crux) szóból ered nem helytálló, és a szó a fejedelem korában nem is volt ismert. Tettét Rákóczi azzal magyarázta, hogy ameddig, akár emigrációban is de él, a magyar függetlenség eszméje nem hamvad el. Az óriási Rákóczi vagyon megfogható méretére, akár holdakban, akár jobbagytelkekben, akár az ország területének százalékában kifejezve, sehol se bukkantam. Ady Endre is egy fiatalkori nagyváradi cikkében azon kesereg, hogy kár volt Rákóczinak veszni hagynia végtelen birtokát, amelyet a Habsburgok udvarhű talpnyalóinak, vagy a szabadságharc megalkuvó árulóinak juttattak. Ha megmarad az országrésznyi birtok, és utódai is megmaradnak szabadságpártiaknak, akkor annyi képviselőt küldhetnek az Országházba, hogy biztosíthassák az ellenzék lehengerlő fölényét.

Hasonlóan írt Ady előtt vagy tíz évvel Mikszáth Kálmán, aki feltámasztotta Rákóczi egyik őst, a szigetvári hőst, Zrínyi Miklóst, miszerint, ha visszaadnák birtokát, megszűnne a parlamentarizmus Magyarországon, mert Zrínyi annyi intézőjének szerezne képviselői mandátumot, amennyinek csak akarna. (Különbén nem is gondolnánk, hogy Mikszáth és Ady kortársak voltak, olyannyira, hogy a „A Noszti- fiú esetét Tóth Marival” egy Ady-cikk ihlette.)

Rákóczi, mint értelmiségi két művével járult hozzá a magyar kultúrához. Természetesen mindkettő emigrációja alatt készült. Mint vezérlő fejedelem, ilyen irodalmi pepecselésre nem volt ideje. A Vallomásokat latinul, az Emlékiratokat franciául írta, és így nem került be se a magyar kultúra fősodrába, se melléksodrába. Még azt se vették figyelembe, hogy a fejedelem azt írta, hogy mostohaapja, Thököly Imre, szeretett édesanyja második férje, az özvegy Zrínyi Ilona a nála tizenhét évvel fiatalabb új hitvese, kisgyermek korában el akarta őt veszejteni, hogy a majdani fejedelemre váró Rákóczi-örökséget magának megszerezze. Ez nem akadályozta a magyar történelmi emlékezetet abban, más egyéb mellett, hogy Thököly Imrét piedesztálra emelje, sőt helyet adjon számára a magyar

történelmi kiválóságok oszlopcsarnokában, miután öt Habsburg uralkodót onnan 45 után eltávolította a kurucos szemléletű szocialista történelemtudomány intencióinak megfelelően.

Nagyobb veszteség a magyar irodalom számára, hogy Mikes Kelemen Törökországi 207, édes néjének címzett levelét Rodostóban írta 1717 és 1758 között, és csak 1798-ban jelent meg nyomtatásban. Mikes mint Rákóczi apródja követte a fejedelmet száműzetésének különböző stációin, és mint a kis törökországi száműzött közösség utolsó vezetője halt meg Rodostóban. Már a fejedelem halála után, egyszer kérvényezte a hazajövetelt, de Mária Terézia adminisztrációja ezt megtagadta. Műve túl későn lett ismert ahhoz, hogy a hazai szépirodalomra hathatott volna. Kortársai, az idehaza irogató szépírók, akik főleg Erdélyben írták emlékirataikat, szövegeiket „makaróni” nyelven fogalmazták, és ha egy szó alkalmazásának szükségessége felmerült, nem fárasztották magukat azzal, hogy a latin szó helyett találjanak magyar megfelelőt. Még a nyelvújítás előtt vagyunk, és mint láttuk, nem olvashatták Mikes kollégájuk jóízű magyarsággal készült szövegeit. (A makaróni nyelv irodalomtudományi műszó, amely a keveréknyelven készült írásokat jelenti. A makaróni eredetileg nem középen átfúrt csőtészta, hanem egy többféle húsból és zöldségből összegyúrt olasz ételt jelentett.)

-----

2. A Világosi fegyverletétel után, 1849 őszén ötezernyi magyar hagyta el az országot Törökország felé Egy egész kormányraló, a forradalmi adminisztrációban szerepet vállaló politikus, az el nem fogott főtisztek, sok magyar és minden lengyel katona, a közhonvédektől le egészen a 29 főt számláló tábornoki kar fogságba nem esett részéig. A politikailag nem exponált katonákért a kormány egy osztrák tábornokot küldött gőzhajóval Törökországba, aki a kegyelem ígéréssel az emigránsok többségét hazacsábította. A szabadságharc éve alatt egy tábornokot betegség vitt el, de csatában egy sem esett el. Ezek mind katonai tanintézetet végzett hivatásos katonák voltak, akik vagy mint aktív, vagy kvietált alacsonyabb-magasabb rangú főtisztek voltak. A 13-14 aradi vértanú nevét megőrizte a nemzeti emlékezet. Köztetek, intézmények viselik nevüket. Halálbüntetéssel végződött perükben a kormány kezét persze a bosszúállás vezette, de a vád nem volt konstruált, hanem az érvényes jog előírásainak megfelelően folyt. A Haynau nevével fémjelzett rémuralom százegynéhány névvel gazdagította a magyar mártírok panteonját. Jeles értelmiségiek a listán nem szerepeltek, tehát témánkat nem érintik Még csak az ezernyolcszáz éveket írjuk!

A már akkor neves író, Jókai Mór, aki nem csak az események gyutacsának meggyújtásában, a március 15. eseményekben vitt fontos szerepet, hanem tollával végig támogatta a forradalmi kormányt, szerencsésen megúszta. Felesége, Laborfalvi Róza, az országos híró díva, kifeküdt

számára egy, a Komáromnál kapitulált védőknek dukáló menlevelet, pedig szülővárosa védelmében az író nem is vett részt. A menlevéllel a zsebében Jókai előbujt rejtekhelyéről, sőt – ugyan álnév alatt – 1850-ben! egy évvel a Nagy Márciusi Sajnálatos Események után kiadta a Csataképek című novellagyűjteményét. Mit lehetett volna 57-ben kiadni 56-ról??

A 48-as forradalom emigránsai között egy, valaha híres, de napjainkban már megkopott nevű íróat találunk, Jósika Miklóst (1794-1865). Jósika fiatal korában a hadseregben szolgált, és a kapitányságig vitte, tehát magasabbra jutott, mint a vele egykorú másik arisztokrata, Széchenyi István. A szabadságharc alatt a Honvédelmi Bizottmány tagja volt, és mint ilyent távollétében halálra ítélték. Könyve, az „Abafi” (1836), amit mintegy száz évfolyamnyi gimnazista szenvedte végig kötelező olvasmányként, a magyar történelmi regény első darabja. Követői között nem kisebb neveket találunk, mint Jókai, Mikszáth, Móricz. Jósika élete végéig külföldön, Bruxelles-ben maradt. Felesége csipkeboltot nyitott, ennek jövedelméből és abból élt, hogy szerető neje Jósika könyveit fordította németre. A lassan meginduló olvadás már megengedte, hogy az Akadémia ülést tartson egy halálraítélt disszidens emlékére.

-----

3. 1918-1919. Ez előtt a dátum előtt viszonylag jó világ volt Magyarországon. Eleink ezt hívták „nagy békének”, megkülönböztetendő a két világháború közötti „kis békétől”. A nagy béke sem volt eseménytelen. A gazdaság ugyan dübörgött, de a politikai élet viharos volt, kivált a periódus vége felé. Az országgyűlés ülései zajosak, még egy pisztoly is eldőrdült. A szemmelláthatóan sikeres kiegyezés hívei és azok ellenfelei közötti késhegyig menő összecsapásoktól volt hangos az ülésterem karéja és a sajtó. A politikai készült a nagy változásra. Megerősödött a munkásmozgalom, az értelmiség vitakörökben hajnalig vitatkozott – Huszadik Század, Vasárnapi Kör, Galilei kör. Az elmék ura, a korszak, és talán az egész magyar irodalom, legnagyobb költője, Ady Endre volt.

A háború elveszett. Az utolsó Habsburg király lemondott, illetve nyitva hagyta maga mögött a trónterem ajtaját, csak „visszavonult az ügyek intézésétől”, „Az összekuszálódott Budapesten kenyér nélkül, üresen állt a bolt.” A százezres tüntető tömeg között a leszerelő katonák manlicher puskájuk csövébe egy szál őszi rózsát tettek, ezzel jelezve, hogy kitört az Őszirózsás Forradalom. Ezt megelőzően 1917 februárjában Petrográdon is volt egy forradalom, az is spontán népfelkelés volt, de sokkal véresebb. Élve égettek el egy csomó rendőrt. Az Őszirózsás Forradalomnak csak egy halálos áldozata volt. Ligeti villájában agyonlőtték a háború okozójának vélt Tisza Istvánt. A miniszterelnököt sokan gyűlölték. Ady legfinomabb elnevezése a „geszti bolond” volt, de hívta ő „kan Báthory Erzsébet”-nek is.

A Horthy-rendszer szoborcsoporttal tisztelte meg a mártír Tiszát. 1945-ben a szobrot ledöntötték: a geszti gróf feje a földre ért, lába a posztamensen akadt fenn. Mi, gyerekek a szobrot létrának használtuk, azon mászkáltunk fel és le. A szobor ismét áll. (2014-et írunk). Vajon az unokáim fognak-e Tisza Istvánon ugrádozni?

Mind az orosz, mind a magyar forradalom két kötetben jelent meg. Az orosz első kötete rövid volt, a második kötet több emberöltőnyire nyúlt. A magyar minkét része alig tartott 3-4 hónapnál tovább. Ugyan a magyar eseményeket az orosz forradalmak egy évvel megelőzték, de nem az orosz események iniciálták. Igaz, a Tanácsköztársaság vezetői között voltak a bolsevik eszmékre felesküdt volt orosz hadifoglyok, de a forradalom a magyar történelmi fejlődésben gyökerezett. Gondoljuk meg, a feloszlatott orosz hadifogolytáborok lakói miért álltak egytől-egyig a vörösök oldalára?

A magyar értelmiség színe- virága támogatta, vagy legalább is elfogadta a tanácsrendszer előremutató, persze csak torzóban maradt intézkedéseit. A legprominensebb értelmiségiek, írók, költők, zeneszerzők, filozófusok újságcikkekben, hozsannázó versekben dicsérték a rendszert, vagy részt vettek a különböző hatóságok, bizottságok lázas munkájában. A Tanácskormány hadügyi népbiztosa büszkén jegyezte meg, hogy amíg az orosz intelligencia hátba támadta, a magyar értelmiség igenelte a forradalmat. Babits Mihály, például, így írt:

*„Két nép vagyunk, a muszka és a magyar,
Ki többé szégyenben élni nem akar”*

Tóth Árpád egyenesen ódát írt az új, Vörös Istenhez. A zenei direktórium munkájában olyanok vettek részt, mint Bartók, Kodály, Dohnányi, a film direktóriumban tevékenykedett 24 filmmel a háta mögött Korda Sándor, a múzeumiban Berény Róbert, Ferency Béni, Kozma Lajos. A sort még lehetne folytatni, de ez is eléggé magyarázza, miért távozott külföldre a Tanácsköztársaság bukása után annyi kiváló elme.

1919-ben természetesen a kommün vezetői mind felültek egy Bécsbe induló vonatra, abban a reményben – és ebben nem is csalódtak – hogy a szociáldemokrata osztrák kormány nem adja ki őket a féktelenül dühöngő fehérterror Magyarországnak, és megakadályozza az elrablásukkal próbálkozó kommandók működését. Szóljunk egynéhányukról pár szót.

Lukács György (1885-1971) A világhírű esztéta-filozófus helyettes közoktatási népbiztos volt, majd keménykezű politikai tiszt a Vörös Hadseregben. Előbb Bécsbe távozott, majd a Szovjetunióban telepedett le, ahol élénken részt vett a minden emigráns közösségben elkerülhetetlen belső vitákban. Könyveit a baloldali értelmiség bibliaként olvasta.

Mannheim Károly (1893 - 1947) A tanácskormány a Bölcskar filozófia tanárának nevezte ki. Emigráns pályája Bécsen keresztül Németországba, majd Angliába vezetett, ahol a filozófia professzora lett.

Polányi Károly (1886-1964) Gazdaságtörténész, szociálfilozófus, társadalomtörténész. Részt vett az Őszirózsás forradalomban. Angliában és Kanadában professzorkodott. Jó barátja volt Károlyi Mihálynak. Sokak véleménye szerint, megérdemelte volna a Nobel-díjat.

Gyömrői Edit (1896-1987) Pszichoanalitikus. A tanácsrendszer bukása után bujkált, majd hamis papírokkal Bécsbe szökött. Útja Szlovákia, Románia, Berlin, London. Közben rövid időre hazajött. Itthon legismertebb paciense József Attila volt. 91 éves korában Londonban halt meg.

Korda Sándor (1892-1956), akinek nevéhez már 24 film megalkotása fűződött, a Filmművészeti Direktórium vezetője lett. A Britannia-szállóban székelő különítményesek nagyon megverték. Emigráns sorsa Angliába vezették, ahol „sir” rangot kapott mint híres filmalkotó, a VIII. Henrik magánélete és a Lady Hamilton rendezője.

Berény Róbert (1887-1953), a híres vörös zászlót lobogtató „Fegyverbe! Fegyverbe!” című plakát megalkotója. Ezt a művet rekapitulálta a Ligetben állt bronzszobor. Miután hazatért a kor jeles modern plakátművészeinek egyik legkiválóbbja volt. Pályáját, mint a Képzőművészeti Főiskola tanára fejezte be.

Bíró Lajos (1880-1948) A Károlyi-kormány külügyminisztériumi államtitkára volt. Útja Ausztria, Franciaország, Olaszország USA, Anglia. Dráma- és forgatókönyvíró. Korda Sándorral együtt dolgozott. Külföldi ismertsége Molnár Ferencével vetekszik, aki pedig Puskás (Öcsi) Ferenc után a leghíresebb magyar ember.

Balázs Béla (1884-1949) A Kékszakállú Herceg és a Fából faragott királyfi szövegkönyvének szerzője Forradalmi Írók Direktóriumának tagja volt. Vándorútja Bécsen, Berlinen keresztül Moszkvába vezetett. 45 után hazatért. Ő írta a „Valahol Európában” librettóját.

Lesznai Anna (1885-1966) A nyolcak társaságának tagja. Író, szecessziós grafikus. Ő tervezte Ady első kötetének címlapját. A címlapgrafika telitalálat. Ritkán hallani, hogy Ady Endre maga is szecessziós költő volt. Lesznai Annát az egyik legnagyobb magyar költőnek tartják. A 30-as években rövid időre hazatért, majd kivándorolt az USA-ba.

Hauser Arnold (1892-1979) A Közoktatási Népbiztosság előadója. Berlin, Anglia, USA. A művészetszociológia világszerte elismert művelője. Öreg korában hazajött meghalni. Ő monda, hogy Lukács György nagy esztéta, csak a jó könyvet nem tudja megkülönböztetni a rossz könyvtől.

Illyés Gyula (1902-1983) A bukás után a Vörös Segély aktivistája volt. Erről szól a „Beatrix apródja.” A letartóztatás elől Párizsba emigrált. A szegénysorsú magyar emigránsok életét írja le „A hunnok Párizsban” című könyve. Viszonylag korán hazatért.

Eddig azokról a politikai emigránsokról beszéltünk, akik a mozgalomban részt vettek, és a börtönt, vagy a halálbüntetést elkerülendő szöktek külföldre. A következőkben azokról írunk, akiket a neobarokk Horty-rezsim készítetett az ország elhagyására. Mint már említettük, ezeket is politikai emigránsoknak tekintjük. A kiegyezés után a zsidók mentesítve voltak mindazoktól a különadóktól és megszorításoktól, amelyek az állam fennállásának ezer éve több-kevesebb súllyal nehezettek rájuk. A hivatalosság még a szláv eredetű, ott erősen pejoratív hangzású „zsidó” szót is kerülte. A reformkorban a kacifántos „Mózes vallású” járta, majd a minden dokumentumban szereplő vallás rubrikában az „izr.”(aelita) olvasható. Ez a rövidítés van apám 1918- as keltezésű érettségi bizonyítványában, az 1943 évben kiállított katonakönyvében már „zsidó” bejegyzés szerepel. Egyenjogúságuk hivatalosan teljes volt, de a helyi, megyei, vagy országos politikába, vagy a hadsereg vezetésébe nem fogadták be őket. A politikai érdeklődésű zsidó származású fiatalok ezért a baloldali pártokban talált teret ambícióinak. Ezért lett sok közülük a kommün vezérkarában.

A két háború közötti kivándorlás okozta a legnagyobb szellemi veszteséget Magyarországnak. Ezek jelentős része az állami szintre emelkedett antiszemita légkör miatt kerestek új hazát magoknak. Sokuk a tudományos pályán a Nobel-díjig jutottak el. Sikerük, szerintem elsősorban annak tudható be, hogy a majdnem teljeskörű analfabetizmus korában, amióta a világ világ, pontosabban, amióta Ádám megszületett, azaz egy hittudós szerint i.e. 3761. október 7. 11 óra 20 perc óta gyakorlatilag minden zsidó gyerek tud írni és olvasni. Ezt az óriási szellemi lehetőséget a gettó zsidósága számunkra érdektelen okoskodáson csiszolta pengeélesre. A többségi társadalom ennek az elmetömegnek akkor vette hasznát, amikor a zsidóság kijött a gettó falai közül, és belépett a tudományos élet színterére. Lássuk egy pár világszerte ismert nevet azok közül, akik elhagyták Magyarországot a „rövid béke” idején, 1920-1940 között.

Moholy-Nagy László (1895-1946) Retorziótól tartva 1919-ben emigrált, útja Bécsen keresztül a weimári Németországba vezetett, amely akkor a haladó kultúra központja volt. A tárgyalgatás Mekkájában, a

Bauhausban lett professzor. Fotók, tipográfia, filmdíszletek, fényhatások, design. Amikor a nácik elűdözték iskoláját, Amerikába ment. Reneszánsz ember volt.

Breuer Marcell (1902-1981) A Bauhaus növendéke volt, de itthon származása miatt nem vették fel a Magyar Építész Kamarába, ezért Pécs helyett a világhírnevet választotta. Legismertebb épülete a párizsi UNSCO székház, amelyet Picasso és Henry Moor díszítette műveivel. A csőbútor ötlete is tőle származik.

Wigner Jenő (1902-1995) Családjával közvetlenül a Tanácsköztársaság kikiáltása után emigrált. Élete végéig a szocializmus ellensége maradt. 1925-ben kis időre visszatért Magyarországra, majd az USA-ba távozott. Elnyerte a fizikai Nobel díjat.

Hevesy György (1885-1966) A Budapesti Tudományegyetem fizika professzora. 1919-ben megfosztották katedrájától. Niels Bohr meghívta Koppenhágába. További útja Svédországba és az NSZK-ba vezetett.

Neuman János (1903-1957) Mint csodagyerek a fasori evangélikus gimnázium tanítványa volt. 1930-ban az USA-ban kapott professzori állást. Foglalkozott informatikával, játékelmélettel, atombombával.

Teller Ede (1908-2003) Neuman iskolatársa volt, a Budapesti Műszaki Egyetemen kezdte meg tanulmányait, de az antiszemita inzultusok miatt 1926-ban Németországba, majd 1933-ban ugyanezért az USA-ba emigrált. Részt vett a hidrogénbomba megalkotásában. A tömegpusztító fegyvere megalkotásának köszönhetjük, hogy a hidegháború nem melegedett forró háborúvá, ami az emberi civilizáció teljes kihülésével járt volna.

Szilárd Leó (1898-1964) A politikai feszültség üldözte külföldre. Útja Berlin, 1933 Anglia, majd Amerika. Foglalkozott atomfizikával, biológiával. Békeharcos volt. Javasolta, hogy a hidrogénbomba titkát adják át a Szovjetuniónak.

Viktor Vazarely (Vásárhelyi Győző, 1906-1997) 1930-ban emigrált. Az op-art, optikai művészet irányzatának megalkotója, Ez a kifejezőmód különösen alkalmas számítógéppel való tervezésre. Az op-art óriási hatással van az építészetre, belsőépítészetre, divat- és formatervezésre.

Tolnay Károly (1889-1981) Művészettörténész. Itthon a Vasárnapi kör tagja volt. Vándorútjának állomásai: Bécs, Berlin, USA. A firenzei Michelangelo múzeum tudós igazgatója.

4. 1945. Igazi rendszerváltás. A politikai emigránsok, köztük nagy és közepesen nagy koponyák hazajöttek Moszkvából, ellenben sokan emigráltak, főleg a Horthy rendszer vezető tisztviselői, és azok, akik náluk még jobboldaliabbak voltak, valamint a nagytőkések, az arisztokraták, akik tudták mire számíthatnak. Az elitcserét nagyon plasztikusan írja le Remarque a "Diadalív Árnyékában". 1939-et írunk. A falangisták győztek, és a fasiszták csomagolnak a kis párizsi garniszállóban. A tulajdonosnő leszedi a falról Hitler, Mussolini, Franco képeit, és helyükre Marx, Engels, Lenin kerül. A madame olvas újságot. Trockij képénél vacillál, de végül visszateszi a pincébe, ahol eddig a képek porosodtak.

A felszabadulás körüli időkben nem volt túl nagy elmeveszteség. 1946-ban Márai Sándor hagyta el örökre Magyarországot. Az ő esete azért figyelemreméltó, mert a Kommün bukása után is emigrált, de 1946-ban is megtette ugyanezt, amikor ifjúkori álmai és vágyai beteljesedni látszottak, de messze nem úgy, ahogy azt annak idején elképzelte. Ugyanekkor emigrált Szent-Györgyi Albert is, az egyetlen hazánkfia, aki Magyarországon abszolválta Nobel-díjhoz előírt követelményeket. Ő sem az ancien regime embere volt, akkor is tett a fasiszta rendszer ellen, amikor ez életveszélyes volt. Mint a Magyar-Szovjet baráti társaság elnöke ment világgá.

-----

5. 1956 után is nagy volt a mozgás a magyar-osztrák, immár aknamentesített határon. Jeles íróink itthon maradtak és előbb-utóbb kiegyeztek a Kádár- rendszerrel rövidebb-hosszabb penitencia után, amelynek egy részét börtönben töltötték.

Az 1989-es rendszerváltás a hazai elmékben csak potenciális veszteséget okozott, sokan elmentek, és azóta is szivárognak kifelé azok, akik esetleg egy jövődöbéli Nobel-díjas agyvelőt csempésznek ki külföldre.

Politikai emigránsnak viszont tekinthető Kertész Imre, aki nemrég kapott irodalmi Nobel-díjat, de kiszekálták itthonról. Nem szeretnék műveltségemmel hencegni, de büszkén mondhatom, hogy az 1901 és 1913 között irodalmi Nobel-díjjal jutalmazottak 102 főt tartalmazó névsorában több mint 25 (pontosan 26) név nekem ismerősnek tűnt. A nevek háromnegyedéről nem is hallottam. Úgy látszik, az irodalmi Nobel- díj nem jelent tuti beutalót a Parnasszusra.